

ОЧЕРЕТЯН К. О.,

студентка
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

КАРПЕНКО Р. В.,

викладач кафедри цивільно-правових
дисциплін
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

УДК 347.922

ФОРМА ТА ЗМІСТ ПОЗОВНОЇ ЗАЯВИ

Розглянуті вимоги, що пред'являються до форми та змісту позовної заяви у цивільному судочинстві. Сформульовано пропозиції щодо необхідності внесення змін і доповнень до Цивільного процесуального кодексу України стосовно вдосконалення вимог, що висуваються до форми позовної заяви.

Ключові слова: *категорія, позов, позовна заява, форма позовної заяви, юридичні факти, процесуальні юридичні факти.*

Рассмотрены требования, которые предъявляются к форме и содержанию искового заявления в гражданском судопроизводстве. Сформулированы предложения о необходимости внесения изменений и дополнений в Гражданский процессуальный кодекс Украины относительно усовершенствования требований, предъявляемых к форме искового заявления.

Ключевые слова: *категория, иск, исковое заявление, форма искового заявления, юридические факты, процессуальные юридические факты.*

Requirements which are showed to the form and the contents of the statement of claim in civil legal proceedings are considered. The proposals of the need to make changes and additions to the Civil Procedural Code of Ukraine regarding the improvement of the requirements imposed on the form of the statement of claim were formulated.

Key words: *category, lawsuit, statement of claim, form of the statement of claim, legal facts, procedural legal facts.*

Вступ. Конституція України чітко затверджує, що головною цінністю є людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека. Відповідно до ст. 55 Конституції України, кожен громадянин має право будь-якими не забороненими законом засобами захищати в судовому порядку свої права і свободи від порушень та протиправних посягань. Звернення до суду по захист свого певного порушеного чи оспорюваного права повинно бути відображено у формі та змісті заяв або скарги і подано до суду у письмовій формі. Звернення до суду з усною позовною вимогою законом не передбачено. Складання позовної заяви – це один із основних етапів підготовки справи до її розгляду у суді першої інстанції та початку захисту особою свого права. Тому варто звернути увагу на правильне оформлення реалізації захисту та подачі позовної заяви, яка виступає поштовхом для відкриття судових справ.

Даною темою займалися такі науковці, як В.А. Кройтор, О.М. Перунова, В.І. Бобрик, А.О. Добровольський, О.А. Демічев, О. Братель, Г.Ю. Гулевська, С.С. Бичкова, В.М. Кравчук, О.І. Угриновська, Д.Д. Луспеник, С.Я. Фурса та інші дослідники у сфері цивільного права.

Постановка завдання. Метою статті є вивчення та дослідження позовної заяви, її правового оформлення, законодавчого закріплення та врегулювання даного питання. Оскільки позовна заява – це прояв та реалізація конституційного права людини на захист, потрібно звернути увагу на те, в який суд потрібно звертатися по вирішення спору, що саме повинна містити позовна заява.

Результати дослідження. Право на позов виникло ще в римському процесі і мало свою специфіку. Більшість понять із права Давнього Риму збереглися до нашого часу і досі допомагають врегулювати суспільні відносини. Це свідчить про те, що особа завжди прагнула захистити свої права, незалежно від стану розвитку суспільства. Особливістю позовної заяви в римському праві було те, що вона одночасно могло ґрунтуватися на певних формальних та матеріальних підставах, тобто фактичних обставинах оскаржуваної ситуації.

На стародавніх етапах суспільного життя панував, як відомо, приватно-правовий погляд на злочин. У цей період ще не було уявлення про суспільну шкоду і суспільні інтереси, всі злочини вичерпувалися діяннями, пов'язаними з особистою і матеріальною шкодою. За цих умов будь-який позов, що виникав зі спірних правовідносин, розглядали як приватний позов, який міг пред'являтися винятково особою, що потерпіла від злочину, чи її сім'єю. Потерпіла від злочину особа, пред'являючи позов, керувалася залишками звичаю помсти, винятково особистими мотивами, які знаходили найбільше задоволення в майновій винагороді за шкоду і страждання, завдані злочинцем. Оскільки такий етап існував не тільки в кримінальному процесі, виникла потреба у здійсненні правосуддя. Із часом з'явилися люди, які вміло використовували свої знання в написанні позовних вимог. На цьому історичному етапі були закладені основи такого способу захисту та оспорювання, як позовна заява. Проте ґрунтувалася вона не на тих обставинах, які були в дійсності, а тільки на тих, які були викладені претору та визнані дійсними [1, с. 96].

Позовна заява – це встановлена законом форма звернення до суду по судовий захист своїх прав та інтересів, можливості встановлення справедливості та законності.

Додержання процесуальної форми та змісту позовної заяви є однією з основних вимог чинного цивільно-процесуального законодавства, яка забезпечує розгляд суддею даної форми звернення та видання ним рішення. Важливою рисою, а точніше законною умовою, потрібною для прийняття заяви, є її форма, адже чинне законодавство встановлює, що можлива лише письмова форма, усна, на жаль, не може бути пред'явлена та бути підставою для відкриття справи. Перелік основних складових частин позовної заяви, яка подається до суду, передбачений ст. 137 Цивільного процесуального кодексу України (далі – ЦПК України). Відповідно до даної статті, заява повинна містити: назву суду; точну назву позивача і відповідача, їх місце проживання або знаходження; зміст позовних вимог; виклад обставин, якими позивач обґрунтовує свої прохання; зазначення доказів, що обґрунтовують позов; зазначення ціни позову; підпис позивача або його представника з зазначенням часу подання заяви [2, с. 129].

Досить часто науковці акцентують саме на формі позовної заяви, так, В.Н. Щеглов зазначив, що письмова форма надає позову чіткості й визначеності, дозволяє індивідуалізувати позов шляхом вказівки на його предмет, підстави та суб'єктів правого спору. Позовна заява є основоположним документом цивільної справи, який дозволяє вести процес цілеспрямовано, постійно звіряти процесуальні дії із заявленою вимогою, вирішувати питання зміни підстав або предмета позову, збільшення або зменшення розміру позовних вимог, відмови від позову, визнання позову та завершення справи мировою угодою.

Передумови права на пред'явлення позову – це обставини, з наявністю або відсутністю яких закон пов'язує виникнення суб'єктивного права певної особи на пред'явлення позову з конкретної справи. Деякі вчені-процесуалісти, наприклад С.С. Бичкова, Т.М. Кілічава, Н.Й. Штефан, Ю.С. Червоний, розглядаючи позовне провадження, не звертають увагу на передумови права на позов, проте даний інститут дуже важливий для цивільно-процесуального права України, адже, якщо будь-яка із передумов відсутня, немає і самого цього права; звернення до суду в такому разі не може викликати

судового розгляду зазначеного спору; отже, суд не має права здійснити відповідний акт правосуддя [5, с. 203]. Вчені по-різному розподіляють передумови права на позов. Окреслимо найбільш поширені у доктрині класифікації передумов. В.В. Комаров, В.А. Бігун, В.В. Баранкова першочерговим вважали розподіл передумов на загальні (характерні для всіх категорій справ) та спеціальні (характерні для окремих категорій справ) [5, с. 537]. До загальних передумов реалізації права на позов відносять цивільну процесуальну правоздатність, цивільну юрисдикцію, відсутність рішення суду за даною справою. Що ж до особливих, або «спеціальних» передумов реалізації права на позов, тобто передумов, характерних для окремих категорій справ, то доктрина найчастіше виділяє три передумови: процесуальна зацікавленість осіб, правовий характер спору, відсутність провадження у справі. Також можна виділити розподіл передумов реалізації права на позов на суб'єктивні (ті, що належать до особи суб'єктів спору) та об'єктивні (пов'язані з характером предмета, який підлягає винесенню на розгляд суду), позитивні (які мають бути присутні) та негативні (що мають бути відсутні), загальні (характерні для всіх категорій справ) та спеціальні (характерні для окремих категорій справ). Чинне цивільно-процесуальне законодавство України не оперує поняттям «передумови» реалізації права на позов. Натомість у ЦПК України окреслені підстави для виникнення такого правового наслідку, як повернення позовної заяви. Ст. 121 ЦПК України встановлює вичерпний перелік умов, за наявності яких суд повертає позовну заяву позивачеві, відмовляючи у реалізації права на позовну форму захисту. Серед таких умов: 1) позивач до відкриття провадження у справі подав заяву про повернення йому позову; 2) заяву подано недієздатною особою; 3) заяву від імені позивача подано особою, яка не має повноважень на ведення справи; 4) справа не підсудна цьому суду; 5) подана заява про розірвання шлюбу під час вагітності дружини або до досягнення дитиною одного року без дотримання вимог, встановлених Сімейним кодексом України (далі – СК України); 6) подана заява без дотримання порядку, визначеного ч. 3 ст. 118 ЦПК України, згідно з якою позовна заява щодо вимог, визначених у ч. 1 ст. 96 цього Кодексу, може бути подана тільки в разі відмови у прийнятті заяви про видачу судового наказу або скасування його судом.

Крім того, згідно з ч. 2 зазначеної статті, якщо позивач, відповідно до ухвали суду, у встановлений строк не виконає вимоги, визначені ст. 119 «Форма і зміст позовної заяви» і ст. 120 «Подання копії позовної заяви та доданих до неї документів», тобто не ліквідує недоліки позовної заяви, наявність яких дозволила залишити заяву без руху відповідно до норм процесуального закону, заява вважається неподаною і повертається позивачеві. Слід зазначити, що згідно з ч. 5 ст. 121 ЦПК України, повернення позовної заяви не перешкоджає повторному зверненню із заявою до суду, якщо перестануть існувати обставини, що стали підставою для повернення заяви. Суд, використовуючи норми ст. 121 зазначеного Кодексу, не безапеляційно відмовляє у реалізації права на позов позивачеві, а тільки на підставі наявності вичерпного переліку підстав і виключно у момент їх існування. Так, ЦПК України 1963 р. не передбачав повернення позовної заяви позивачеві до надання йому можливості усунути недоліки, що містить позовна заява. Тобто механізм повернення заяви міг бути здійснений після невикористання позивачем можливості усунути допущені ним помилки [6].

Стосовно відсутності в українському процесуальному законі такої підстави, як неподання доказів дотримання досудового порядку врегулювання спору, висловився Конституційний суд України (далі – КСУ) у справі № 1-2/2002 від 09 липня 2002 р., якою встановив, що обов'язкове досудове врегулювання спорів, що виключає можливість прийняття позовної заяви до розгляду та здійснення правосуддя, порушує право особи на судовий захист [7]. Зазначеним рішенням КСУ визнав досудове врегулювання спорів додатковим засобом правового захисту та здійснив тлумачення норми, що міститься у ч. 2 ст. 124 Конституції України щодо розповсюдженню юрисдикції судів на всі правовідносини, що виникають у державі, та роз'яснив, що права особи (громадянина України, іноземця, особи без громадянства, юридичної особи) на звернення до суду не може бути обмежено законом, іншими нормативними правовими актами, тому держава може стимулювати вирішення правових спорів за допомогою досудових процедур, але їх використання є правом, а не обов'язком особи, яка потребує захисту. Наступною є підстава, передбачена в п 5 ч. 1 ст. 135 ГК РФ: «в производстве этого или другого суда либо третейского суда имеется дело по спору между теми же сторонами, о том же

предмете и по тем же основаниям». Правовим наслідком наявності аналогічної підстави в українському процесуальному законодавстві є відмова у відкритті провадження у справі (п. 3 ч. 2 ст. 122 ЦПК України), що, на наш погляд, є більш логічним, оскільки дана підстава виключає можливість повторного звернення з аналогічним позовом і унеможливує зловживання правом на позов. З однією з найважливіших спеціальних передумов виникнення права на пред'явлення позову з окремої категорії справ – про розірвання шлюбу – закон пов'язує відсутність вагітності дружини або недосягнення дитиною одного року без дотримання вимог, встановлених СК України. Так, норма, що міститься у п. 5 ч. 3 ст. 121 ЦПК України, покладає на суд обов'язок повернути позовну заяву. Виняток із даного правила містить СК України, згідно зі ст. 110 якого подружжя мають право на пред'явлення позову про розірвання шлюбу протягом строку вагітності дружини, якщо батьківство дитини визнано іншою особою [8]. Ще однією підставою для повернення позовної заяви позивачеві є недотримання порядку, визначеного ч. 3 ст. 118 ЦПК України, тобто позовна заява щодо переліку вимог, які розглядаються у межах наказного провадження, що перелічені в ст. 96 ЦПК України, може бути подана тільки в разі відмови у прийнятті заяви про видачу судового наказу або скасування його судом. Зазначена норма була внесена Законом № 2453-VI (2453-17) від 07 липня 2010 р. і є об'єктивно необхідною з огляду розмежування позовного та наказного провадження, а також недопущення підміни одного провадження іншим.

Суттєвою ознакою правильно оформленої позовної заяви залишається сам зміст даного документу, адже, враховуючи зазначене в ній, суддя на свій розсуд приймає рішення про відкриття з приводу скарження та встановлення права через відповідний орган.

Оскільки саме зміст відіграє найважливішу роль, потрібно зазначити, що він врегульовується ст. 119 ЦПК України.

Таким чином, дана стаття у своїй першій частині зазначає, що позовна заява подається в письмовій формі. У зв'язку з розвитком новітніх технологій, можлива позовна заява навіть в електронному форматі. Ми вважаємо, що ця форма не така важлива, оскільки людина під час написання на підсвідомому рівні фільтрує та обдумує інформацію. Так, письмо вже відбулося в минуле, але воно має свої плюси та переваги.

Відповідно до тієї ж самої ст. 119, а саме її другої частини, позов до суду має містити:

- 1) найменування суду, до якого подається заява;
- 2) ім'я (найменування) позивача і відповідача, а також ім'я представника позивача, якщо позовна заява подається представником, їх місце проживання (перебування) або місцезнаходження, поштовий індекс, номери засобів зв'язку, якщо такі відомі;
- 3) зміст позовних вимог;
- 4) ціну позову щодо вимог майнового характеру;
- 5) виклад обставин, якими позивач обґрунтовує свої вимоги;
- 6) зазначення доказів, що підтверджують кожну обставину, наявність підстав для звільнення від доказування;
- 7) перелік документів, що додаються до заяви.

Коли дотриманий весь перелік вимог до позовної заяви, тільки тоді суд може вирішити справу, адже наявні всі потрібні реквізити. Це є певною проблемою, оскільки людина, яка складає позовну заяву, може не знати, що, як і де писати, як потрібно вжити той чи інший правовий термін. У канцелярії ж говорять, що потрібно виправити недоліки, і це затягує вирішення питання. На нашу думку, це вигідно судам, адже так зменшується кількість справ, які потрібно розглянути в чітко визначені строки. Для вирішення цього питання можна додати було ще одну посаду в суді, аби допомагати людям, які прийшли до суду, написати позов та правильно оформити його.

Позовна заява підписується позивачем або його представником із зазначенням дати її подання. Ця деталь є важливою, адже підпис дуже важко підробити, і це дає змогу довести, що саме дана особа має відношення до певного документа. Від дати подання та її реєстрації починається розгляд питання, саме від цього моменту починається строк, який встановлений законодавством для розгляду поставленої проблеми.

Позовна заява повинна відповідати іншим вимогам, встановленим законом. До позовної заяви додається документ, що підтверджує сплату судового збору. Ще одним, не менш важливим елементом, залишилася плата за судовий збір – внесення коштів за виконання судом певних своїх функцій. Не всі в змозі сплатити його, проте законодавець передбачив подібну ситуацію, тож у такому разі особа має подати до суду відповідну заяву із зазначенням поважних причин для несплати.

У разі пред'явлення позову особами, які діють на захист прав, свобод та інтересів іншої особи, в заяві повинні бути зазначені підстави такого звернення. Якщо позовна заява подається представником позивача, до позовної заяви додається довіреність чи інший документ, що підтверджує його повноваження.

Позовна заява, подана після забезпечення доказів або позову, повинна містити відомості про забезпечення доказів або позову. Це і так зрозуміло, адже без доказів немає чого робити в судовій установі, якби це банально не звучало. Підтримуючи позицію Л.Г. Осокіної щодо незмінності позовної заяви під час процесуального правонаступництва, зазначимо, що незмінність позовної заяви повинна розглядатися стосовно форми і змісту. Безперечно, під час процесуального правонаступництва незмінною завжди буде письмова форма позовної заяви, що закріплено в ч. 1 ст. 119 ЦПК України. Щодо незмінності змісту позовної заяви можна навести аргументи, що підтверджують і спростовують зазначену позицію [3, с. 6]. Відповідно до вимог ЦПК України, у разі встановлення судом факту подання позовної заяви без дотримання вимог, викладених у ст. 119 і 120 ЦПК України, або несплату судового збору чи витрат на інформаційно-технічне забезпечення розгляду справи, під час вирішення питання про відкриття провадження у справі він зобов'язаний спочатку залишити заяву без руху, надавши час позивачеві для усунення зазначених недоліків, чітко вказавши на них, і лише у разі невиправлення їх позивачем повернути заяву (ч. 1 та 2 ст. 121 ЦПК України).

На особливості саме цього питання звертає увагу У.Б. Воробель, наголошуючи на таких характерних особливостях цього інституту, як: можливість застосування інституту залишення заяви без руху лише на стадії пред'явлення позову та відкриття провадження у справі; прийняття заяви у день першого її подання до суду у разі виправлення позивачем недоліків позовної заяви; повернення її з усіма доданими до неї додатками у разі невиправлення [4, с. 4].

Висновки. Позовна заява – це надзвичайно важливий спосіб захисту та реалізації права на нього, з яким людина може звернутися до суду. Вона дає громадянину, особі без громадянства, іноземцю, тобто будь-кому із суспільства захистити свої права та інтереси в суді. Даний правовий документ – це одна із основних законних форм захисту своїх прав.

Список використаних джерел:

1. Конституція України від 26 червня 1996 р. Відомості Верховної Ради України.
2. Цивільний процесуальний кодекс України від 18 березня 2004 р. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 40–41, 42. Ст. 492.
3. Колядіна Н.Г. Повернення позовної заяви як процесуальний інститут, покликаний встановити рівновагу між зловживанням правом на позов та його реалізацією. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право». 2016. Вип. 36 (1). С. 94–99. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2016_36%281%29_23.
4. Перунова О.М. Форма і зміст позовної заяви. Право і Безпека. 2004. Т. 3, № 1. С. 128–132. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pib_2004_3_1_35.
5. Васильєв С.В. Цивільний процес: навч. посіб. Х.: ТОВ «Одіссей», 2008. 483 с.
6. Цивільний процесуальний кодекс України від 18 липня 1963 р. Відомості Верховної Ради України. 1963. № 30. Ст. 464.
7. Решение Конституционного суда по делу №1-2/2002 от 09 июля 2002 г. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws>.
8. Сімейний кодекс України від 10 січня 2002 р. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws>.

